

O smrtni kazni v sistemu kazensko-pravnih sankcij jugoslovanske socialistične družbe

Dr. Besim Ibrahimpašić — docent na pravni fakulteti univerze v Sarajevu

»Niti v srcih ljudi niti v običajih družbe ne bo trajnega miru, dokler ne bo smrt postavljena izven zakona.«

Albert Camus

Namen pričujoče razprave je zelo skromen. Ne nameravam pisati študije o zgodovini smrtne kazni, niti ne, da bi znova prikazal vse znane, ali pa še ne dovolj znane, argumente abolicionistov, ki sta jih že pred dvesto leti utemeljevala Beccaria in Voltaire, in argumente naših sodobnikov v prid odprave smrtne kazni. Tudi ne nameravam prikazati nasprotnih argumente vseh tistih tradicionalistov, ki so iz kakršnihkoli razlogov ostali vse do danes vneti zagovorniki te najbolj anahronistične kazni v človeški družbi današnje nuklearne dobe.

Želim edinole, da bi se naša družba začela znova zanimati za to poglobljeno vprašanje vsake organizirane represije in da bi spodbudil tako zagovornike smrtne kazni kakor tudi njene nasprotnike, da bi ponovno resno pretehtali smotrnost in upravičenost te kazni v sodobnem jugoslovanskem kazenskem pravu.

Seveda ni dovolj le to, da se kazensko-pravni strokovnjaki strinjajo glede potrebe o odpravi smrtne kazni, marveč se mora takšno mnenje in stališče spremeniti v resničnost in da s tem jugoslovanska socialistična družba tudi na tem področju pokaže, da se v praksi bori za humanizacijo človeških odnosov, in to celo, kadar gre za najhujše hudodelce. Znano je, na kakšen silen odpor so naleteli vsi abolicionisti celo v mnogo bolj razvitih kulturnih okoljih in v razmeroma trdnjih družbenih strukturah. Pa vendarle nikakršni oziri in nobene težave osebne ali družbene narave, kakor tudi slabe perspektive za uspeh, ne bi smele ovirati nikogar, da ne bi razložil svojih nazorov, kadar je o njih trdno prepričan.

Zakaj menim, da je jugoslovanska kazensko-pravna doktrina danes še posebej poklicana, da resneje obravnava vprašanje o smotrnosti in upravičenosti nadaljnje ohranitve smrtne kazni v sistemu kazensko-pravnih sankcij?

Razlogi so mnogoterni; skušal jih bom razvrstiti v tri kategorije: 1. znanstveno-teoretični, 2. družbeno-politični, 3. kriminalno-politični razlogi.

I.

Na znanstveno-teoretičnem področju je sodobna veda o kriminaliteti prišla do spoznanja, da je tradicionalno presojanje kazni anahronistično in glede na to tudi presojanje represije kot najučinkovitejšega sredstva v boju proti najhujšemu družbenemu zlu, ki se manifestira v hudodelstvih. Zato kriminologija danes vse bolj postavlja v prvo vrsto preprečevanje kriminalitete. Ni potrebno posebej poudarjati, da je iz teh razlogov prišlo v 20. stoletju v kazensko-pravni doktrini do najresnejših preobrazb v primerjavi z drugimi pravnimi panogami; ob naraščanju splošnih spoznanj o človeku in družbi se vse bolj opušča ozko pravno-dogmatsko proučevanje kaznivega dejanja in kazni, vedno bolj pa se prebija in na znanstvenem področju afirmira kriminologija, ki ne glede na to, kako jo opredeljujejo, zaobjema v sebi razen pravnih tudi spoznanja drugih znanstvenih disciplin. Veda o kriminaliteti, to je kriminologija, danes odločno zavrača trditve o tem, da obstoje »rojeni« hudodelci ali »nepoboljšljivi« hudodelci, ki bi zaslužili izločitev iz družbe kot edino pameten ukrep. Razen tega ni naključje, da je gibanje za novo družbeno varstvo, ki ga navdihujejo humana načela enakega varstva človekove osebnosti in družbe, našlo tolikšen odziv tudi na teoretično-doktrinarnem in zakonodajnem področju v

razvoju kazenske zakonodaje družbe 20. stoletja, zlasti v Evropi, pa nekako tudi v naši državi. To so vsakemu, nekoliko bolje obveščnemu človeku splošno znana dejstva o položaju doktrine in kazenske zakonodaje v Evropi — pa tudi po svetu — v drugi polovici našega stoletja.

Potentakem je s čisto znanstvenih ali doktrinarnih stališč zelo težko resno zagovarjati smrtno kazen, ker je najbolj anahronistično sredstvo za varovanje družbe pred kriminaliteto. Ta kazen je vedno temeljila bolj na iracionalnih elementih, mnogo manj pa na racionalnih razlogih. Glede na to se vsi veliki pobudniki odprave smrtni kazni niso srečevali toliko z argumenti, ki so jih ponujale znanosti o človeku in družbi, marveč so se vedno spoprijemali z argumenti politične ali etične, to je moralne narave. Toda, kadar gre za argumente prve vrste, tedaj je težko sklicevati se na znanstvena spoznanja, ker humanitarne znanosti žal niti danes ne morejo pretendirati, da bi imele absolutno prednost v političnih odločitvah.

Toda vsaka politika uporablja določena sredstva za doseg svojih ciljev, a med najpogosteje uporabljanimi sredstvi v teku stoletij je bila tudi uporaba najbolj surove sile, bolje rečeno, uporaba smrtni kazni proti vsem tistim, ki jih je država obsodila za najnevarnejše ali za nepoboljšljive krivce. Danes bi mogel komaj kdo trditi, da so se s temi obsodbami in z vsemi temi krivimi ali nedolžnimi usmrčenimi osebami vedno učinkovito varovali interesi večine družbe ali splošni interesi, utelešeni v državi. Neučinkovitost smrtni kazni celo pri doseganju zaželenih političnih ciljev je že v 19. stoletju najbolje prikazal F. Guizot v svojem slovitom delu »De la peine de mort en matière politique«. V svojih zaključkih navaja na nekem mestu takole: »Če je v 16. stoletju najboljši praktik italijanske politike Machiavelli menil, da moč oblasti proti zarotam nikakor ne obstoji v mučenjih in smrtnih kaznih, marveč v zadovoljitvi splošnih interesov in v sistemu upravljanja, kaj naj rečemo danes? Mučenja in smrtni kazni uničujejo ljudi. One ne spreminjajo niti interesov niti občutkov ljudstva. Pokazal sem, da proti normalnim nevarnostim, proti splošnim silam, ta ostrina ni učinkovita. Oblast lahko ubije eno, dve ali več oseb, lahko strogo kaznuje enega, dva ali več zarotnikov; toda če razen tega ne zna ničesar drugega, se bo vedno znova znašla pred enakimi nevarnostmi, pred enakimi sovražniki. Oblast bo spoznala, kakor pravi Machiavelli, da vladi, ki jo varujejo čustva ljudi, ni potrebno biti v skrbeh zaradi zarot, ker bodo same zarote postale prav tako nemočne, kakor je nemočna smrtna kazen proti

komplotom in zarotam«. ¹ Težko bi bilo trditi, da je to Guizotovo opozorilo o neučinkovitosti smrtni kazni demantirano z družbenopolitičnim razvojem 19. in 20. stoletja. Uporaba smrtni kazni je medtem žal naraščala, in to zlasti glede političnih zadev, celo v tistih družbah, ki se štejejo za najnaprednejše, če že ne rečem za najbolj humane. Po mojem prepričanju je bil to poleg tradicije poglaviti razlog, da se je smrtna kazen tako na široko obdržala in da se ohranja tudi še danes kot redna kazen v kazenskih sistemih v največjem delu sveta. ² Raison d'Etat je vedno zmagoval nad vsemi znanstvenimi in racionalnimi argumenti.

¹ François Guizot: De la peine de mort en matière politique, Pariz, 1822.

² O današnjem položaju smrtni kazni na svetu je prikazal izčrpne podatke Clarence Patrick: The Status of Capital Punishment — A World Perspective, The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science, letnik 56, december 1965, št. 4.

Po podatkih neke ameriške ankete, ki je prikazana v omenjenem članku in ki je zajela 128 dežel, nimajo **de jure** smrtni kazni (po stanju v letu 1962) naslednje dežele na svetu: Bolivija (1962), Kolumbija (1910), Kostarika (1870), Ekvador, Zahodna Nemčija (1949), Dominikanska republika (1924), Grenlandija (1954), Honduras (1957), Islandija (1928), Italija (1944), Monako (1962), Mozambik (1867), Panama (je ni nikoli imela), Portugalska (1867), Portoriko (1929), San Marino (1865), Urugvaj (1905), Venezuela (1848), Avstralija — samo država Queensland (1922), Mehika — federalna vlada in 25 izmed 29 držav (1931), v ZDA naslednje države: Aljaska (1957) Havaji (1957), Maine (1887), Minnesota (1911), Wisconsin (1853).

V naslednjih deželah je smrtna kazen omejena le na izjemna hudodelstva ali na hudodelstva, storjena v izjemnih okoliščinah: Argentina — samo za določena kazniva dejanja po vojskem kazenskem zakoniku; Avstrija — obstoji samo pri vojaškem sodišču; Brazilija — predvidena je za veleizdajo in vohunstvo; Danska — samo v času okupacije in vojnega stanja; Finska — samo po vojnem pravu; Indonezija — predvidena je za veleizdajo, za vohunstvo in za napad na življenje šefa vlade; Izrael — predvidena je za veleizdajo, za vohunstvo, za hudodelstva nacistov in za genocid; Nepal — za uboj ali poskus uboja šefa vlade ali člana kraljeve rodbine; Nizozemska — samo v času vojne; Nova Zelandija — samo za določena kazniva dejanja po vojaškem kazenskem zakoniku; Švedska — samo v času vojne; Švica — samo za vojaška dejanja v času vojne; v ZDA: Severna Dakota — za veleizdajo in uboj v določenih okoliščinah, Rhode Island — za uboj v določenih okoliščinah.

Razen tega imamo nekatere dežele, kot na primer Belgijo, ki **de jure** niso odpravile smrtni kazni, toda **de facto** je več ne uporabljajo.

V naslednjih deželah velja **de jure** smrtna kazen brez pomembnejših omejitev: Afganistan, Avstralija, Basuto, Bečwana, Belgija, Britanska Gvajana, Brunej, Bolgarija, Burma, Kambodža, Kamerun, Kanada, Centralna afriška republika, Cejlon, Čad, Čile, Ljudska republika Kitajska, republika Kitajska (Tajvan), Kongo (Brazaville), Kongo (Leopoldville),

II.

Ali lahko v današnji fazi razvoja jugoslovanske socialistične družbe z družbeno-političnega stališča resno zagovarjamo ohranitev smrtno kazni v kazenskem zakoniku SFRJ? Tudi če je bilo to v prejšnjih letih možno, pa po mojem trdnem prepričanju danes za to ni resnih argumentov. Preteklo je polnih dvajset let, odkar se je socialistični družbeno-ekonomski in politično-pravni sistem v naši državi utrdil, a na zunanjepolitičnem področju si je jugoslovanska družbena skupnost pridobila popolno afirmacijo in zavidljiv ugled širom po svetu. Ni nikakršnih resnih niti notranjih

Ciper, Češkoslovaška, Dahomej, Etiopija, Fidži, Francija, Gabon, Gana, Velika Britanija, Grčija, Gvatemala, Gvineja, Haiti, Hongkong, Madžarska, Indija, Iran, Irak, Irska, Slonokoščena obala, Jamajka, Japonska, Jordanija, Kenija, Severna Koreja, republika Koreja, Kuvajt, Laos, Libanon, Liberija, Libija, Lichtenstein, Luksemburg, Madagaskar, Malaja, Mali, Mauricius, Ljudska republika Mongolija, Nova Gvineja, Nikaragua, Niger, Nigerija, Severna Rodezija, Njasa, Pakistan, Paragvaj, Peru, Filipini, Poljska, Romunija, otok Riuki, Salvador, Saudska Arabija, Škotska, Senegalija, Sierra Leone, Somalija, Južnoafriška republika, Španija, Sudan, Svizi, Tanganika, Tajska, Togo, Trinidad in Tobago, Tunizija, Turčija, Uganda, ZSSR, ZAR (Egipt), ZDA, Zgornja Volta, republika Vietnam, SFR Jugoslavija, Zanzibar.

V 107 deželah, v katerih je uveljavljena smrtna kazen, se s to kaznijo najpogosteje kaznuje naslednjih deset hudodelstev:

Hudodelstvo	Število dežel
1. umor	97
2. veleizdaja	97
3. vohunstvo	59
4. požig	28
5. uboj — v zvezi z drugim težkim hudodelstvom	25
6. posilstvo	20
7. rop (po navadi storjen z orožjem)	19
8. upor ali vstaja	15
9. uboj očeta ali uboj bližnjega sorodnika	13
10. sabotaža	13

Po podatkih iz 89 dežel se vsako leto izvrši povprečno 535 smrtnih obsodb (za dobo 1958—1963).

Najnižja starostna doba za osebe, zoper katere se lahko izreče in izvrši smrtna obsodba, je v 117 deželah videti takole (stanje v letu 1962):

7 let	2 deželi
12 let	1 dežela
14 let	1 dežela
15 let	1 dežela
16 let	5 dežel
17 let	7 dežel
18 let	60 dežel
20 let	2 deželi
21 let	10 dežel
22 let	1 dežela
starostna doba ni specificirana ni podatkov	8 dežel
	8 dežel

niti zunanjih nevarnosti, zaradi katerih bi vsaj v današnjem času ali začasno iz oportunističnosti mogli upravičevati smrtno kazen kot ultima ratio v varovanju jugoslovanske socialistične družbe, če že načelno usvojimo potrebo po odpravi smrtno kazni v prihodnosti.

Jugoslovanska družbeno politična misel in praksa (politična akcija) sta postavili delovnega človeka — proizvajalca v ospredje vseh svojih preokupacij. Demistificirala je državo ne le na teoretičnem področju, kar je storil Marx že pred sto leti, marveč tudi v praksi izgrajuje družbeno-ekonomski in politično-pravni sistem, katerega osnovna vrednost je delovni človek-proizvajalec. Ali ni zato smrtna kazen v flagrantni kontradikciji s celotno našo družbeno-politično mislijo oziroma z ideologijo in družbeno-političnim sistemom?

Kdo more imeti pravico, da vzame človeku življenje, to največjo vrednoto, zaradi določenega kaznivega dejanja, pa čeprav bi šlo še za tako hudo dejanje, in da o tem izda odločitev, to je obsodbo, ki se pozneje ne da z ničimer spremeniti ali popraviti? V imenu kakšnih vrednot se sme to storiti, če se že odrečemo talionskemu načelu »oko za oko, zob za zob«? V imenu katerih splošnih interesov in ciljev, ki bi se mogli racionalno varovati, a da bi se ti interesi in cilji ne spremenili v mitološke špekulacije in zelo prozorne ideološke konstrukcije? Ali je to država, partija, narod ali kakršnakoli druga abstraktna kolektivnost? Očitno ne, ker to danes po splošnem priznavanju niso tiste osnovne vrednote, katerim bi bilo treba žrtvovati vse druge človeške oziroma družbene vrednote. Če je potemtakem delovni človek — proizvajalec največja vrednota naše družbe, tedaj logično sledi sklep, da organizirana oblast ne more razpolagati s človekovim življenjem, čeprav sme razpolagati z določenimi njegovimi pravicami in svoboščinami, ker ta oblast kot tudi vse druge družbene tvorbe služijo človeku, ne pa, da bi on služil tej oblasti oziroma tvorbam. Argument, češ da se to sme storiti v imenu družbe, je logično nevdržljiv, ker se s tem hoče identificirati državo in družbo, ali pa se hoče beseda »država« zamenjati z besedo »družba«, kar pa bi bila navadna mistifikacija. Nemogoče je tudi pojmovno ločiti človeka od konkretne družbe, v kateri živi, ker je človek vedno sestavni del te družbe, celo tudi, kadar je največji hudodelec, prav tako, kakor je sestavni del družbe tudi vsak drug človek — sodnik, ki bi ga morebiti obsodil na smrt. Toda ne glede na storjena dejanja ne more nihče imeti **absolutne pravice**, da bi razpolagal z življenjem drugega človeka, v družbi, v kateri je uradno razglašeno, da sta človek in njegovo življenje največja družbena vrednota. Zakaj je nemogoče dati takšno ab-

solutno pravico kateremukoli človeku, ki nastopa v imenu takšne družbe? Nemogoče je zato, ker se v tem primeru takšen človek avtomatično povzdigne nad drugega človeka na piedestal boga ali absolutnega sodnika, s pretenzijami na **absolutno nedolžnost**, **absolutno pravico** in **absolutno resnico**. Toda nihče ne more pretendirati na absolutno nedolžnost, pravico in resnico. Zato A. Camus povsem upravičeno poudarja, da smrtna kazen izpodkopava edino nesporno človeško solidarnost, namreč solidarnost ljudi proti smrti. Toda smrtna kazen bi se dala upravičiti samo z resnico ali načelom, ki bi bila nad ljudmi.³ Vendar pa takšnih resnic in načel ni, a človeška resnica, načela in pravica so vedno relativni. Zgodovina to neizpodbitno dokazuje. Zato se tudi ne da z racionalnimi argumenti zagovarjati **absolutne kazni**, smrtna kazen pa je edina kazen, ki ima to lastnost.

Tu je treba ponovno spomniti na zgodovinsko dejstvo, da je bila smrtna kazen vedno religiozna kazen oziroma je imela religiozno, iracionalno oznako. Edino tu more najti vsaj nekakšno upravičenost. Ker se je izrekala v imenu kraljev, predstavnikov boga na zemlji, ali pa od svečnikov v imenu družbe, ki se je štela za sveto skupnost, smrtna kazen ni rušila človeške solidarnosti. Pretrgala je pripadnost krivca božji skupnosti, ki mu je edina lahko podarila življenje. Kajti če je bilo takšnemu krivcu vzeto zemeljsko življenje, mu je še vedno ostalo upanje na onem svetu. Prava in nepreklicna sodba še ni izrečena na tem svetu, ker bo izrečena šele na onem svetu, za katerega se človek pripravlja že na zemlji. To pomeni, da religiozne vrednote, zlasti vera v večno življenje človekove duše, lahko upravičujejo smrtno kazen, ker te vrednote po sami svoji logiki govore, da smrtna kazen ni dokončna in ni nepopravljiva. Smrtna kazen lahko potemtakem dobi nekakšno upravičenost le, če ni absolutna in nepreklicna kazen.⁴

Zato ni naključje, da lahko tudi še danes najdemo s teološkega vidika utemeljene argumente moralne narave za ohranitev smrtno kazni in za njeno uporabo. To kaže tudi današnja obsežna literatura o smrtni kazni, ki izhaja s teoloških vidikov.⁵ Zato je v logiki

³ Glej Albert Camus — Arthur Koestler: *Reflexions sur la peine capitale*, Calmann — Levy ed., Pariz 1957, str. 169.

⁴ Prav tam, str. 169—170.

⁵ Glej naslednja dela: P. Althaus: *Die Todesstrafe als Problem der christlichen Ethik*, München, 1955; W. Künneth: *Politik zwischen Dämon und Gott*, Berlin, 1954; W. Elert: *Das christliche Ethos*, Tübingen, 1949; B. Düsing: *Die Geschichte der Abschaffung der Todesstrafe*, Offenbach — Main, 1952; Hans-Peter Alt: *Das Problem der Todesstrafe*, Chr. Kaiser Verlag, München, 1960.

same stvari, da je na primer katoliška cerkev vedno dopuščala nujnost smrtno kazni. V prejšnjih dobah jo je tudi sama množično uporabljala, in to neusmiljeno. Tudi še danes, ne glede na vsa niansirana stališča, jo cerkev opravičuje in priznava državi pravico, da uporablja smrtno kazen. Grešno telo je moglo biti vedno žrtvovano za rešitev duše, a k tej rešitvi prispeva po priznanju nekega pristaša smrtno kazni tudi smrtna kazen, ker se celo največji hudodelec pred smrtjo skesa. Priprava na smrt olajšuje to kesanje. V luči takega pojmovanja nastopa tu krvnik kot funkcionar, ki opravlja neko sveto funkcijo. Potemtakem je samo vera v nesmrtnost človekove duše omogočila katolicizmu, pa tudi vsaki drugi religiji, ki oznanja takšno nesmrtnost, da problem smrtno kazni postavlja drugače in da upravičuje njeno uporabo.⁶

Ali torej moremo postaviti resen nasprotni argument proti trditvi A. Camusa, ki pravi: »Toda kaj pomeni to upravičevanje v družbi, v kateri živimo mi in ki je v svojih institucijah kakor tudi v svojih običajih desakralizirana? Kadar kakšen sodnik — ateist, agnostik ali skeptik — izreče smrtno kazen obsojenemu neverniku, tedaj izreče dokončno kazen, ki se ne more revidirati. Takšen sodnik se postavlja na prestol boga, čeprav nima božanske moči, niti sicer tudi sam ne veruje v tako moč. On potemtakem ubija, ker so njegovi predniki verovali v večno življenje. Toda družba, o kateri misli, da jo predstavlja on, izreka v resnici samo ukrep eliminacije, ruši človeško skupnost, združeno proti smrti, in se sama postavlja kot absolutna vrednota, ker pretendira na absolutno oblast. Trditi, da je treba kakšnega človeka absolutno izločiti iz družbe, ker je absolutno slab, pomeni reči, da je tudi človek, ki sodi, absolutno dober, česar pa nihče, ki je količkaj razumen, danes ne bo verjel. V to se tudi ne veruje in se sicer misli drugače. Naša družba je postala tako slaba in tako kriminalna, ker se je sama postavila za končni cilj in ničesar več ne spoštuje, razen svoje lastne ohranitve in svojega uspeha v zgodovini. Družba je danes nedvomno desakralizirana. Toda v 19. stoletju je začela vzpostavljati nadomestek religije s tem, da se je začela sama sebe predstavljati kot objekt oboževanja. Doktrine evolucije in ideje selekcije, ki so jih spremljale, so postavile kot končni cilj bodočnost družbe. Politične utopije, ki so se razvile na podlagi teh doktrin, so na koncu postavljale neko zlato dobo, ki že vnaprej opravičuje vsakršen ukrep. Družba se je navadila, da upravičuje vse to, kar lahko služi njeni bodočnosti in je

⁶ A. Camus — A. Koestler: *Reflexions sur la peine capitale*, Pariz, 1957, str. 170.

glede na to prakticalarala najhujšo kazen na absoluten način. Odslej je družba štela za hudodelstvo in oskrumbo vse to, kar bi nasprotovalo njenim prehodnim načrtom in dogmam. Rezultat lahko vidimo pred seboj. Ta je takšen, da naša družba, ki je izgubila po vsej logiki pravico izrehati smrtno kazen, mora sedaj to kazen iz realističnih razlogov odpraviti.⁷ Vsi ti argumenti žal niso našli odmeva niti v Franciji, v rodni deželi tega velikega humanista, vse do današnjega časa.

Če sedaj pogledamo v zgodovino marksizma in poiščemo odgovor na vprašanje, kakšen odnos so imeli klasiki marksizma do smrtne kazni, pridemo do naslednjih podatkov. Marx je že leta 1853 v skladu s svojo celotno koncepcijo o človeku in družbi prišel do sklepa o nevdržnosti smrtne kazni, ki jo je kar najostreje kritiziral in o njej napisal poseben članek.⁸ Poudarja, da se hudodelstvo ne zgodi po svobodni volji človeka — hudodelca. Če bi smatrali, da se hudodelstvo zgodi izključno le po tako imenovani svobodni volji, bi to pomenilo zamenjati ves tisti kompleks socialnih in drugih razmer, v katerih človek živi in se razvija — ter glede na to dobiva tudi določene posebnosti in lastnosti — z eno samo lastnostjo; toda hudodelstvo je rezultat številnih, v prvi vrsti družbenih dejavnikov. Marx zato tudi kritizira meščansko družbo, ki ne najde boljših sredstev od uporabe smrtne kazni za hudodelca in s tem samo odstrani enega hudodelca, da bi dala prostor drugemu, toda korenine kriminalitete se s tem ne odstranjujejo. Marx torej govori o potrebi, da se spremenijo socialni, ekonomski in vsi drugi človeški pogoji, ki zakonito porajajo pojav, ki ga imenujemo kriminaliteta.

To Marxovo pojmovanje o smrti kazni ni bilo neznano socialistom in zato so si oni vedno prizadevali za njeno odpravo ter so to zahtevo postavljali tudi v programe svojih političnih strank oziroma političnih gibanj. Vsakršno resnejše raziskovanje naporov abolicionistov za odpravo smrtne kazni bi prav gotovo pokazalo, da so k tem naporom in borbam zelo veliko prispevali socialistično usmerjeni posamezniki in skupine oziroma stranke in gibanja.

Tu ne moremo nadrobneje raziskovati vzrokov, zakaj se je v prvi deželi socializma, v Sovjetski zvezi, smrtna kazen ohranila kljub poskusom, da bi se odpravila celo v najtežavnejših dneh borbe za oblast leta 1920; tudi ne vzrokov za njeno ponovno uvedbo v času intervencije in državljanske vojne, za

ponovno odpravo smrtne kazni po domovinski vojni leta 1947 in za ponovno uvedbo leta 1950, čeprav pod videzom »izjemnih ukrepov kaznovanja« za nekatera najhujša politična kazniva dejanja in najhujša dejanja splošnega kriminala.

Množično zlorabo smrtne kazni v političnih procesih od leta 1934 dalje, zlasti še v letih 1936—1938, pa tudi pozneje, danes sicer obsojajo tudi v Sovjetski zvezi, toda dolgoletna takšna zloraba v prvi deželi socializma, zatem pa tudi v ostalih socialističnih deželah, je imela velike reperkusije na razvoj socialističnih gibanj in na zgraditev socialističnih družb v raznih delih sveta. To je negativna izkušnja, ki jo moramo prav tako jemati v poštev.⁹

Menim, da jugoslovanski socialistični družbi, ki jo vodi avtentična Marxova misel, pripada zgodovinska dolžnost (glede na to, da je prva odločno pretrgala s teorijo in prakso birokratsko-etatističnega vzorca socializma, katerega izraz je tudi pošastni »stalinizem«), da se tudi na področju kazenskega prava kar najodločneje distancira od vseh oblik birokratsko-etatističnega socializma. V tem smislu je tudi odprava smrtne kazni samo logična posledica »jugoslovanske poti v socializem«, za katerega ne obstaja nikakršen višji, abstraktni interes, utelešen v državi, stranki, narodu ali v kakršnemkoli drugem abstraktnem kolektivu, ki bi se mogel postaviti nasproti delovnemu človeku — proizvajalcu z absolutno pravico do življenja tega človeka. S tem bi se približali tudi na kazenskem področju zahtevam vseh velikih humanistov, zlasti pa bi ravnali v duhu Marxove zahteve po odpravi smrtne kazni. Hkrati bi bili prva dežela s socialistično družbeno ureditvijo, ki se je odrekla uporabi smrtne kazni. Jugoslovanski primer ne bi ostal neopažen po svetu, glede na ugled, ki ga Jugoslavija danes uživa. Naša država bi tako učinkovito prispevala k temu, da se zmanjša geografsko območje sveta, na katerem se uporablja smrtna kazen.

III.

Kriminalnopolitični razlogi prav tako govorijo v prid odprave smrtne kazni v jugoslovanskem kazenskem pravu.

Če kriminalno politiko pojmuje kot racionalno ravnanje v iznajdbi in organiziranju družbenih ukrepov v borbi proti kriminaliteti, tedaj v tako pojmovani politiki ni prostora za smrtno kazen. Kajti ta kazen se

⁷ Prav tam, str. 171—173.

⁸ Glej Marx — Engels: Sočinenija, izdaja Inštituta Marx — Engels — Lenin, Moskva, 1933.

⁹ Sovjetska politična in pravna literatura je po XX. in XXII. kongresu KP SZ množično prikazovala te zlorabe in jih pripisovala tako imenovanemu Stalinovemu »kultu osebnosti«.

po vseh raziskavah v vrsti sodobnih držav, ki imajo različne družbene in politične ureditve, ni nikoli pokazala kot učinkovit ukrep niti pri zatiranju tistih najhujših hudodelstev, za katera je po navadi tudi predvidena. Tu ne mislim prikazati celotnega inventarja vseh mogočih raziskav, v katerih se je v zadnjem času angažirala tudi Organizacija združenih narodov, ki je izvedla anketo o smrtni kazni.¹⁰ To je najbrž doslej najpopolnejša anketa o smrtni kazni v svetovnem merilu. Kolikor mi je znano, je sklep vseh raziskav nedvoumen: obstoj smrtno kazni v kazenskih zakonikih in njena uporaba v praksi, oziroma odprava smrtno kazni, ni nikoli imela neposrednega vpliva na povečanje ali zmanjšanje števila niti najhujše vrste hudodelstev. Da bi to ne bilo videti kot le neka gola trditev, navajam primere nekaterih evropskih držav, ki so odpravile smrtno kazen ali jo že dolgo več ne uporabljajo, in mnenja avtoritativnih predstavnikov teh držav o posledicah takšne kriminalne politike.

V Belgiji smrtna kazen ni odpravljena, toda jo več ne uporabljajo že od leta 1863 dalje. Neko vladno poročilo iz leta 1930 ugotavlja: »Spoznali smo, da obstoji najboljši način, kako se naučiti spoštovati človeško življenje, v tem, da odstopimo od uničevanja življenja v imenu zakona«. Na vprašanje angleške kraljevske komisije za smrtno kazen vsebuje belgijsko vladno poročilo naslednje zaključke: »Odkar se prakticira zamenjava smrtno kazni, ne opažamo pri hudodelstvih, ki jih ne sodijo vojaška sodišča, nikakršnega povečanja kriminalitete, ki bi ga mogli pripisati dejstvu, da se smrtna kazen ne uporablja.«¹¹

Na Danskem smrtna kazen ni več v navadi od leta 1892 dalje, odpravljena pa je bila leta 1933. Generalni direktor danskih zaporov je v izjavi pred nekim odborom povedal, da kriminaliteta upada, odkar se smrtna kazen več ne uporablja. Danska vlada je enako odgovorila angleški kraljevski komisiji 1948. leta.¹²

V Holandiji smrtna kazen ni več v navadi od leta 1850, uradno pa je bila odpravljena leta 1870. Holandska vlada je angleški kraljevski komisiji takole odgovorila: »Definitivno je ugotovljeno, da odprava smrtno kazni v rednem kazenskem zakoniku ni povzročila povečanja ali poslabšanja kriminalitete.«¹³

¹⁰ Capital Punishment (New York: Department of Economic and Social Affairs, United Nations, 1962).

¹¹ A. Camus — A. Koestler: Reflexions sur la peine capitale, Pariz, 1957, str. 229—230.

¹² Prav tam, str. 230

¹³ Prav tam, str. 230.

Norveška ne uporablja smrtno kazni že od leta 1875, odpravila pa jo je leta 1905. Norveška vlada je prišla do naslednjega zaključka: »Izkušnja je kronana z uspehom. Potrdila je, da odprava smrtno kazni ne povzroča povečevanja števila ubojev.«¹⁴

Na Švedskem se smrtna kazen ne uporablja od leta 1910, odpravljena pa je bila leta 1921. Zaključek iz poročila švedske vlade o smrtni kazni se glasi: »Na podlagi obstoječih podatkov ni mogoče izreči kakršnokoli mnenje glede vprašanja, ali je odprava smrtno kazni imela kakšen vpliv na število storjenih ubojev. Vendar je mogoče potrditi, da stališče, po katerem država ne potrebuje smrtno kazni za popolno zavarovanje same sebe (to stališče pa je bilo poglaviti motiv za odpravo smrtno kazni), ni bilo s prakso ovrženo.« Prof. Ivar Strahl s pravne fakultete v Uppsali pravi: »Najbolj razširjeno je mnenje, da odprava smrtno kazni ni povzročila nikakršnega povečanja števila hudodelstev.«¹⁵

Švica je dežela, ki je imela posebne izkušnje in je zato njen primer še posebej poučen. Smrtno kazen je odpravila že leta 1874, toda ustavna revizija 1879. leta je omogočila vsakemu kantonu, da jo uvede v svojo zakonodajo. Petnajst kantonov, ki predstavljajo 75% celotnega prebivalstva Švice, je ni uvedlo, deset kantonov pa je to storilo. Smrtna kazen je bila dokončno odpravljena 1942. leta. Po takšnih izkušnjah je švicarska vlada v nekem svojem poročilu o smrtni kazni izjavila: »Ministrstvo za pravosodje torej sklepa, da primer Švice ni dal prepričljivega dokaza na zastavljeno vprašanje o zastraševalni vrednosti smrtno kazni, toda omenjeno ministrstvo se nagiba k mnenju, da dejanska odprava smrtno kazni ni imela pomembnega vpliva na število kriminalnih ubojev.«¹⁶

Na koncu tega kratkega in delnega navajanja primerov iz izkušenj kriminalne politike v tistih deželah, ki so že zdavnaj odpravile smrtno kazen de jure ali de facto, navajam še mnenje dveh uglednih profesorjev o razmerju med smrtno kaznijo in kriminaliteto.

Prof. J. Graven, predsednik Mednarodnega združenja za kazensko pravo in rektor univerze v Ženevi, je svoječasno napisal tudi tole: »Dokončna odprava smrtno kazni in splošna omilitev kazni nista imeli za rezultat povečanje števila ubojev in hudodelstev nasploh. Proučevanje statistike za dobo šestih let pred uveljavitvijo kazenskega zakonika (1942. leta) in za dobo šestih let po

¹⁴ Prav tam,

¹⁵ Prav tam, str. 231—232.

¹⁶ Prav tam.

njegovi uveljavitvi je pokazalo, da kljub povečanemu številu inkriminiranih deliktov v kazenskem zakoniku in kljub vojni ter moralnim posledicam vojne, ki so povzročale zaskrbljujoče naraščanje kriminalitete v nekaterih državah, je število hudodelstev, storjenih v Švici, ostalo konstantno in kaže od leta 1947 dalje celo neko tendenco upadanja.¹⁷

Ko je proučil rezultate kriminalne politike tistih držav v ZDA, v katerih še velja smrtna kazen, in tistih držav v ZDA, kjer je ta kazen odpravljena, pravi prof. T. Sellin takole: »Na podlagi proučevanja statističnih števil lahko pridemo samo do enega sklepa: bodisi da smrtna kazen obstoji ali ne, bodisi da se pogosto uporablja ali ne, države, v katerih ta kazen še velja, kakor tudi države, kjer je smrtna kazen odpravljena, kažejo stopnje kriminalitete, ki dokazujejo, da so te stopnje pogojene z drugimi dejavniki, ne pa s smrtno kaznijo.«¹⁸

Če smrtna kazen po vseh teh izkušnjah nima tistega zastrašujočega učinka, kot smo pričakovali, če je smrtna kazen iracionalno sredstvo v borbi proti kriminaliteti in poleg tega nehumano sredstvo, kako bi tedaj mogli s kriminalnopolitičnega stališča zagovarjati

¹⁷ Prav tam,

¹⁸ Prav tam, str. 238.

njeno ohranitev v sistemu kazenskopravnih sankcij?

V našem kazenskem zakoniku imamo danes več kot trideset kaznivih dejanj, za katera je poleg strogega zapora alternativno predvidena tudi smrtna kazen. Iz tega dejstva lahko sklepamo, da je pri nas še zelo razširjeno in zelo močno pojmovanje, da ima smrtna kazen zastrašujočo ali preventivno moč, čeprav tega ne dokazujejo niti zgodovinske izkušnje niti primerjalno proučevanje sodobnih izkušenj. Ne glede na vse omejitve, ki so predvidene v kazenskem zakoniku za izrek smrtnih kazni, in ne glede na vse kavtele, ki so predvidene v zakoniku o kazenskem postopku, da bi se omogočil preizkus zakonitosti in upravičenosti ob izreku te kazni, je smrtna kazen po mojem najglobljem prepričanju anahronizem v našem kazenskem pravu in jo je zato treba čimprej odpraviti.

Vse pogostnejše izrekanje smrtnih kazni v sodni praksi, o čemer pričajo v zadnjem času tudi statistike in poročila v našem tisku, samo potrjuje dejstvo, da je tradicionalno pojmovanje o zastrašujoči moči in o učinkovitosti najostrejših kazni preveč razširjeno v vrstah tistih, ki izrekajo kazenskopravne sankcije, kar pa je v flagrantnem nasprotju z znanstvenimi spoznanji 20. stoletja.

(Prevod iz srbskohrvatskega rokopisa)

De la peine de mort en société socialiste yougoslave

Par Besim Ibrahimpašić — docteur en droit, chargé de cours à la Faculté de droit de Sarajevo.

En introduction l'auteur envisage la justification et l'opportunité de l'emploi de la peine de mort en société socialiste yougoslave, parce que c'est la société qui proclame comme son but suprême le développement de toutes les possibilités de l'être humain.

En considérant ce but l'auteur pense que la peine de mort comme la sanction pénale n'est pas en concordance avec les proclamations des buts de la société socialiste yougoslave. Il donne trois sortes des raisons qui prouvent, d'après son opinion, que la peine de mort est en contradiction flagrante avec les buts et les proclamations de la société socialiste yougoslave. Ces raisons sont: 1) les raisons scientifiques 2) les raisons sociaux-politiques et 3) les raisons de la politique criminelle.

Dans la première partie de son étude auteur envisage les données scientifiques de la criminologie et du droit pénal qui prouvent que la peine de mort est le moyen le plus ancien et anachronique dans la lutte contre le crime. La science a prouvé que la peine de mort est ineffi-

cace dans la lutte contre la criminalité. A cause de tout cela la science exige l'abolition de la peine de mort.

En seconde partie l'auteur envisage quels sont les raisons sociaux-politiques qui exigent que la société socialiste yougoslave doit abolir la peine capitale. La pensée et l'action sociale et politique de la société yougoslave metent au centre de toutes ses préoccupations l'homme — producteur. Elle démystifiait l'Etat non seulement sur le plan théorique, parce que l'a fait Karl Marx déjà avant cent ans, mais en pratique: en société yougoslave on construit un système socio-économique et politico—juridique dont la valeur fondamentale est l'homme du travail. A cause de cela la peine de mort est en contradiction flagrante avec la théorie, c'est — à — dire avec l'idéologie et le système socio-politique yougoslave.

Qui peut avoir ce droit irréparable et absolu de détruire la vie d'un homme, cette valeur suprême, à cause d'un crime sans égard à sa gravité? Quels sont les buts et les valeurs qui

peuvent justifier cette peine, si on ne désire pas mystifier idéologiquement ces buts et ces valeurs? Est-ce l'Etat, la Partie, la Nation ou quelque autre collectivité abstraite? Evidemment non! Parce qu'en société socialiste yougoslave on a avoué officiellement que toutes ces abstraites valeurs ne sont pas les valeurs suprêmes qui peuvent être au-dessus de l'homme du travail. D'après cela sans égard au crime ou délit qui était commis personne ne peut avoir ce droit absolu de décider de la vie d'un homme dans une société qui proclame officiellement que l'être humain et sa vie est la valeur suprême et fondamentale de cette société. Au contraire un autre homme devient le juge absolu comme le Dieu avec les prétensions de la vérité absolue, la justice absolue et l'innocence absolue. Cependant personne ne peut prétendre de posséder la vérité, la justice et l'innocence absolue. Albert Camus a raison qu'il dit que la peine de mort détruit l'unique solidarité humaine indéniable — c'est la lutte contre la mort. La peine de mort pouvait trouver une justification uniquement dans un principe ou dans une vérité qui seraient au-dessus des hommes. Mais, tels principes ou telles vérités n'existent pas. L'histoire humaine ça prouvait incontestablement. Pour tout cela on ne peut pas justifier rationnellement la peine capitale parce que c'est la seule peine qui est la peine absolue.

Cependant on peut trouver la justification de la peine de mort dans un principe religieux ou moral. C'est une raison pourquoi la peine capitale était toujours une peine religieuse. On peut comprendre que les sociétés religieuses employaient la peine capitale comme le châtiment suprême, parce que d'après les croyances religieuses ce n'est pas le jugement définitif, qui appartient seulement au Dieu. Cependant pour les sociétés athéistes cette peine est définitive et à cause de cela inacceptable et inadmissible.

En ce qui concerne l'attitude de K. Marx envers la peine de mort il est connu qu'il a critiqué sévèrement déjà en 1853 la société bourgeoise qui employait la peine capitale pour empêcher la criminalité mais sans succès, parce qu'elle supprimait un délinquant pour donner la place à un autre, mais les causes de la criminalités restaient présentes.

Beaucoup des socialistes (mouvements, parties, groupes ou individus) suivaient la pensée de K. Marx et luttait contre la peine de mort. Malheureusement, la peine capitale était longuement abusé en premier Etat ouvrier (en URSS) pendant le gouvernement de Staline et surtout en matière politique. C'est une tradition négative qui pesait lourdement aussi sur les autres sociétés socialistes.

L'auteur pense que la société socialiste yougoslave a une tâche historique de réaliser les idées de K. Marx aussi dans ce domaine de droit pénal et d'abolir la peine de mort comme une peine inacceptable pour un système socialiste.

Dans la troisième partie de son étude auteur donne les résultats comparatifs de la politique criminelle des différents Etats qui avaient aboli la peine capitale, et les opinions des responsables et des savants connus sur les relations entre la peine capitale et le taux de la criminalité. L'expérience de la politique criminelle des différents Etats a prouvé qu'il n'existe aucune corrélation entre l'usage ou non usage de la peine de mort et du taux de la criminalité.

Enfin l'auteur recommande qu'au cours de la révision du Code pénal yougoslave qui se prépare on abolit la peine de mort parce qu'elle est en contradiction flagrante avec les résultats scientifiques du XX siècle et au même temps inacceptable pour une société socialiste qui proclame comme sa valeur fondamentale et suprême le bien être de l'homme du travail.